

SPROGNARKOMANER OG NEANDERTALERE

OG ORDET VAR GUD

Sprog er livsvigtigt for de fleste. Selv fylder jeg mig konstant med sprog. Jeg læser aviser, Facebook-opdateringer, e-mails og bøger, jeg hører radio, jeg ser TV og lytter selvfølgelig opmærksomt til min familie og mine kollegaer, når de har noget interessant at sige.

Lige nu indtager du som læser af denne lille bog en masse ord. Helt præcist indeholder den 13.484 ord. Hvis du starter et stopur nu og stopper det igen, når du er færdig med at læse, kan du se, hvor mange ord du æder i minuttet. Når vi ikke indtager sprog, producerer vi selv sprog, og vi elsker det.

Det er ikke tilfældigt, at Facebook har over en milliard aktive brugere, og at stort set alle i den vestlige verden ejer en mobiltelefon. I 2014 talte danskerne ifølge Erhvervsstyrelsen tilsammen 16,5 milliarder minutter i telefon, hvilket svarer til et gennemsnit på to hele døgn om året per person, uanset alder. I pauserne mellem telefonopkaldene fik vi tid til at sende 8,6 milliarder SMS'er. Vi er afhængige af sprog, som en narkoman er afhængig af sit fix. Sammenligningen er ikke helt tosset.

Inden for de seneste år er vores afhængighed af sociale

medier blevet et seriøst forskningsfelt, og det kan selvfølgelig godt være, at lige præcis du er afhængig af videoer med kattekillinger, der slår saltomortaler, men langt hovedparten af indholdet på sociale medier er sprog: Mennesker, der udveksler ord med og om hinanden og verden.

Faktisk går vi i stykker, hvis vi ikke dagligt får en dosis sprog. Den måske alvorligste afstraffelse i vores lovgivning er isolation. Undersøgelser har nemlig vist, at social isolation er lige så farlig for helbredet som rygning.

I et amerikansk forsøg blev forsøgspersoner udstyret med en optager, der registrerede hvert eneste ord, de sagde. Det viste sig, at de medvirkende i gennemsnit fremførte 16.000 ord om dagen. Hvis vi sover otte timer, giver det tusind talte ord per vågne time eller 16 i minuttet. Hvis vi desuden antager, at et ord i gennemsnit tager et halvt sekund at udtale, så bruger vi i omegnen af 14 % af vores vågne tid på at tale. Dertil skal vi lægge den tid, vi bruger på at lytte til andre mennesker. Tilsammen viser disse tal, hvor ufattelig vigtigt sprog er for mennesker.

SPROG I KRIG OG FRED

Sprog redder altså menneskeliv. Men sprog koster også liv, fordi vi ikke bryder os om dem, som vi ikke forstår. I Ukraine førte sprogforbistring til borgerkrig i 2014.

Ukraine er et kludetæppe af forskellige befolkningsgrupper. Den ukrainsktalende del i vest er den største, efterfulgt af den russisktalende i øst. På afstand er det svært at få øje på nogen forskel mellem de to befolkningsgrupper, bortset fra den sproglige. Ganske vist deler befolkningen sig

også mellem to versioner af den russisk-ortodokse kristendom, men den primære forskel er igen sproglig: Nemlig om præsten holder gudstjenesten på ukrainsk eller russisk.

Ifølge den ukrainske forfatning er ukrainsk landets eneste officielle sprog, mens russisk er et beskyttet minoritetssprog. I 2012 gennemførte den russisksindede præsident Viktor Janukovitj imidlertid en lov, som tillod de lokale embedsmænd at tale russisk i områder med mindst 10 % russisktalende.

Loven gjorde mange ukrainere vrede. På dagen, hvor den blev vedtaget, udbrød der sågar nævekamp i parlamentet. Ukrainske nationalister hævdede, at grænsen på 10 % var sat, for at russisk i praksis kunne blive officielt sprog i hele landet, og det ville være i strid med forfatningen. Men loven blev vedtaget, og i løbet af de følgende måneder blev russisk erklæret officielt sprog på linje med ukrainsk i adskillige byer i det østlige Ukraine.

Situationen udviklede sig, og efter voldsomme demonstrationer på Maidan-pladsen i Kiev i februar 2014 flygtede Janukovitj til Rusland. Allerede to dage senere vedtog parlamentet en ny lov, der genindførte ukrainsk som eneste officielle sprog. I russiske medier blev loven fremstillet som et forsøg på at forbyde russisk i Ukraine. Ikke overraskende gav det stærke modreaktioner i det østlige Ukraine, særligt på Krim-halvøen.

Efter pres fra blandt andre den tyske kansler Angela Merkel blev den nye lov aldrig underskrevet af den fungerende præsident, men skaden var sket. Den 27. februar udbrød en russisk støttet opstand på Krim, som resulterede

i en hastigt afholdt folkeafstemning om halvøens optagelse i Rusland. Kort efter udbrød borgerkrigen i det østlige Ukraine, som stadig kører på vågeblus, efter at de stridende parter indgik en våbenhvile i september 2014.

Selvfølger var dyb korruption og en række stormagters geopolitiske skakspil hver for sig medvirkende til Ukraines tragiske udvikling. Men eksemplet viser, at mennesker, der har vanskeligt ved at tale sammen, lettere bliver ofre for ensidig propaganda. Uden sprogforskelle ville konflikten formodentlig aldrig være blevet så blodig. I skrivende stund har sprogekrisen i Ukraine kostet over 9.000 mennesker livet.

Man kan blive helt desperat ved tanken om, at folk bliver fjender, bare fordi de ikke forstår hinandens sprog.

Hvorfor lærer de ikke at tale sammen? Den løsning strander som regel på uenighed om, hvis sprog der er at foretrække. Ukrainerne mener mærkeligt nok, at ukrainsk er det rigtige sprog, mens russerne mener ... ja, gæt selv!

Idealister har i løbet af de seneste 150 år forsøgt at løse det problem ved at opfinde letlærte kunstsprog med en neutral oprindelse. Et tidligt forsøg var volapyk fra 1879. I løbet af bare ti år spredte det sig over hele kloden, men det døde lige så hurtigt igen på grund af interne uenigheder om, hvordan sproget skulle vedligeholdes og udvikles. I dag er navnet det eneste, der er tilbage af volapyk – og det bruges endda til at beskrive uforståelig tale.

Det mest kendte kunstsprog er dog nok esperanto, som blev færdiggjort af Ludwik Zamenhof i 1887. Zamenhof voksede op i den polsk-russiske by Bialystok, hvor indbyg-

gerne talte henholdsvis polsk, russisk, tysk og jiddish. Som russisktalende jøde i ghettoen blev Zamenhof tidligt i livet frustreret over de mange skærmydsler og det latente fjendskab mellem mennesker, der ikke kunne forstå hinanden.

Allerede som gymnasieelev begyndte han derfor at arbejde på et sprog til at forene stridende parter. Esperanto blev dog heller aldrig det universalsprog, som opfinderen drømte om, men det overlevede og tales i dag af op mod to millioner mennesker spredt over det meste af kloden. To tusind af dem har det endda som modersmål. Den måske mest kendte er forretningsmanden og milliardæren George Soros.

Præcis som med volapyk opstod der i miljøet omkring esperanto uenighed om, hvordan sproget skulle have lov til at udvikle sig. I begyndelsen af 1900-tallet blev der offentliggjort et større antal reviderede udgaver af esperanto. Bagmændene mente alle sammen, at deres revision var den bedste. Så paradoksalt nok blev volapyk og esperanto ofre for den samme mekanisme, som gør, at ukrainere og russere ikke kan blive enige om et fælles sprog. Den sprogfetichisme, som de var opfundet til at bekæmpe.

MAMAS AND PAPAS

Men hvorfor har vi sprog? Helt banalt er svaret, at vi har et sprog, fordi vi har lært det som små. For de fleste børn følger sprogudviklingen et relativt fast mønster. Når børn er to-tre måneder gamle, begynder de at sige deres første lyde, som ikke er gråd. I første omgang er det primært vokaler såsom *ohh* og *ahh*.

Efter omkring seks måneder begynder de første konsonanter at dukke op, så barnet siger *mama* eller *papa*. Utallige generationer af selvoptagede forældre har tænkt, at deres børn henvendte sig til dem. Derfor er ordene for *mor* og *far* afarter af præcis disse lyde på rigtig mange sprog.

Efter cirka tolv måneder har barnet udviklet evnen til at følge forældrenes blikretning og dermed afkode, hvad de kigger på. Det er afgørende for sprogindlæringen, fordi det er den eneste måde, barnet kan vide, hvad den voksne taler om. Når faderen kigger på koen og samtidig siger *en ko*, kan barnet lære, at ordet henviser til det, far kigger på.

Men barnet bruger også sproget aktivt til at styre forældrenes opmærksomhed i interessante retninger. Ordet *se* er blandt de første, børn lærer. Hele 80 % af alle danske børn siger *se*, før de er to år gamle. Barnet lærer derefter sproget med en imponerende hast: først enkeltord med helmeninger – f.eks. *se* – og siden hurtigt korte sammensætninger af ord, som barnet efterhånden lærer at variere.

Gennem sine første leveår tilegner barnet sig gradvist de regler, som styrer sproget, samtidig med at det udvider sit ordforråd. Udviklingen fortsætter gennem hele barndommen og for så vidt hele livet. Selvom jeg fylder 100 år i 2073, vil jeg stadig kunne lære, at mit oldebarns nye gadget hedder en iPlock.

SAMTALER MED EN NEANDERTALER

Vi har altså øvet os i mange år for at mestre vores modersmål og de ekstra sprog, vi eventuelt har lagt til. Men hvis vi ønsker at grave et spadestik dybere og spørge,